

מכירת המחאות במחיר נמוך

שאלה

עבור קבלת חפץ לאחר זמן כשאין מחירו קבוע בשוק. וכ"פ הרמב"ם [מלוה פ"ה הי"ד]¹. וכ"פ הטור והשו"ע [יו"ד קע"ג, ד]. וכן הביא הב"י [קע"ג, ה'] מהריב"ש [סי' י"ט] שהקהל, כשנצרך למעות מייד, היה מוכר בקהילות ובערים זכויות אספקת יין או בשר לכמה ספקים. ואת שטר החוב הזה מוכרים למי שמשלם מייד **במחיר מופחת**. וכן מביא אותה דרך בבדק הבית מתשובת הרשב"א בארחות חיים, אולם הרשב"א סיים שהוא חוכך משום הערמת רבית².

סוחר מקבל המחאות דחיות עבור מכירתיו. בגלל קשיים בתזרים המזומנים הוא מעביר אותם לפרעון לסוחר אחר ומקבל תמורתם את שווי ההמחאות במזומן בהפחתת אחוז מסויים עפ"י זמן דחיית הפרעון. האם יש בכך רבית? האם יכול לקבל מזומנים, באותה דרך, ע"י נתינת המחאות שלו?

תשובה

אולם הב"י הביא משו"ת הרשב"א [חלק ג' סימן רס"א] וז"ל: "עוד שאלת: המוכר שטר חוב לחבירו, וקבל עליו אחריות שאם לא יוכל לגבותו מן העכו"ם, או שמא לא יגבנו משום גזרת מלך, שישלם לו הקרן לבד; אם יש משום רבית, אם לאו? תשובה: כל שמכר לו שט"ח בראוי, אעפ"י שגובה בו ריבית, הרי זה מותר בשכר מעותיו הוא נוטל מן העכו"ם. וקבלת האחריות מחמת גזרת המלך, שיגבה הקרן מן המוכר, גם זה מותר, דהוה ליה באחריות (בדפוס ליוורנו

בירושלמי [ב"מ פ"ה ה"א]: "תני: יש דברים שהן רבית ומותרין. כיצד לוקח אדם שטרות חבירו בפחות ומלוותו של חבירו בפחות ואינו חושש משום רבית"... (שטרות = מלוה בשטר, מלוות = מלוה בע"פ). היינו, העיסקא היא מכירה וכשם שמותר לקנות בפחות משווי החפץ – כן מותר לקנות חובות של אחר (בדרך המתאימה לקניין שטרות), ולשלם עליהן פחות משוויין. ואעפ"י שקונה השטרות משלם תשלום מופחת בגלל האיחור בתשלום, הרי זה כמשלם עתה מחיר נמוך,

1. הרמב"ם נתן טעם שונה מהסברנו לעיל – "שלא אסרה תורה אלא רבית הבאה מן הלוח למלוה". וכאן אמנם מתרבה ממונו אך לא של מלוה אלא של קונה השטר.
2. בספר התרומות [שער מ"ו ח"ד סי' י"ד] הסתייג מההיתר הכולל וכתב: "ודבר זה יש שאומר דוקא שטר חוב שהגיע זמנו ולא קבל עליו אחריות כי אם מן הקרן, הא לא הגיע, אי נמי קבל אחריות מהכל אסור דלא גרע מטרשא דאסירא. ומסתברא שאע"פ שלא הגיע זמן מותר, והוא דלא קבל עליו אחריות, דאי קביל הוה ליה קרוב לשכר ורחוק להפסד דאסיר". היינו, ישנה דעה [דעת הראב"ד כתשובת מהריב"ל ח"ג סי' ס' והו"ד כתשובת מהרי"ט יו"ד סי' ל"ט], שהעיסקא הזו של מכירת שטר חוב היא דוקא בשטר חוב שהגיע זמנו להיפרע ולמוכר-השטר מותר לקבל אחריות רק על הקרן (סכום המכירה), אבל אסור לקבל אחריות על הכל וכן אסור בשטר שעדיין לא הגיע זמנו להיפרע – שניהם משום רבית. ובאשר לקבלת אחריות נדון לקמן.

חבל נחלתו

סי' כ"ח.

וע"כ בשו"ע [קע"ג, ד'] לאחר שהביא את דין הירושלמי התנה: "ובלבד שיהא אחריות השטר והמלוה על הלוקח כגון אם יעני הלווה שלא יהיה לו ממה לפרוע שלא יחזור על המוכר". היינו המכירה צ"ל מכירה גמורה שהמוכר מנתק עצמו מן החוב ואינו מקבל עליו את אחריותו אם א"א יהיה לפרוע מחמת הלווה. וכן כתב בביאור הגר"א [ס"ק ט'] שאם המוכר מקבל עליו אחריות המכר נמצא שהלוקח אינו יכול להיפסד כלום והרי זו הלואה מוסוית, כעין מה שכתבה הגמרא בב"מ [ע' ע"א] שקרוב לשכר ורחוק להפסד רשע, ומסביר רש"י [ס"ד ע"ב ד"ה רחוק להפסד] "דשקיל רבית דכיון דאינו מקבל עליו אחריות המקח נמצא שאין זה מכר ומעות הלואה הן אצלו וקריבת השכר מחמת רבית הוא".

ומוסיף הש"ך [ס"ק ט'] שאפילו אחריות על מקצת מעותיו אסור לו לקבל.

ולפי זה, נכיון שטרות שעושים בבנקים, היינו: שנותן המחאות דחיות למשמרת בבנק, והוא מפחית מחובו של מוסר המחאות לבנק כבר עתה, והבנק גובה את המחאות בבוא עיתן מחשבונות נותני המחאות, והבנק לוקח עמלות נכבדות בשכר הנכיון – פעולה זו אסורה ללא היתר עיסקא, מפני שמוסר המחאות, אשר מפחיתים מחובו, ממשיך להיות אחראי להמחאות שמסר למשמרת. והיה אם לא יפרעו מבעלי המחאות. ונמצא שהבנק קרוב לשכר ורחוק מהפסד.

בשו"ע פסק שמוטר למוכר השטר למכור אותו אפילו ללווה עצמו. היינו שהלווה יקנה שטר בן מאה בתשלום של תשעים

תקל"ח: כאחריות) מכירת קרקע; וקרוב הדבר, דאפילו האחריות הריבית, מותר, באחריות (בדפוס ליוורנו תקל"ח: כאחריות) מכירת קרקע, שמקבל אחריות העמל והשבח. אבל מה שקבל שאם לא יוכל לגבות מן העכו"ם, קרוב בעיני שזה אסור, לפי שתנאי זה מבטל המקח, וא"כ אין כאן מכר אלא כעין מלוה, ואפילו כשנטל הריבית מן העכו"ם, נמצא שנטל מישראל בשכר מעותיו מישראל הריבית שהרויח מעות של אותו מוכר. ומזה אתה למד למה ששאלת".

למדנו שאם המוכר מקבל עליו את אחריות החוב שבמידה ולא יוכל לגבות מן העכו"ם יגבה מהמוכר ישראל, הרי זה רבית. אולם מותר למוכר לקבל עליו אחריות מחמת נזק צדדי כגון גזירת המלך. וכן מוסיף הטור: "אבל אחריות שבא מחמת המוכר כגון שנמצא פרוע או שטרפו בעל חוב מוקדם אין צריך שיהיה על הלוקח".

וכן בספר התרומות [שער מ"ו ח"ד סי' י"ד] הביא את תשובת הרמב"ן: "אלא שאני מחזיר במקבל עליו שאם לא יוכל לנגוש חובו שיחזיר לו מעותיו, לפי שאם אינו יכול לגבות חובו מלווה והוא בא לגבות אחריותו מן המוכר נמצא זה מחזיר לו שטרו והלה מחזיר לו מעותיו והמכר בטל, ונמצא שהלוקח יכול להרויח ואינו יכול להפסיד, וכה"ג הו"ל קרוב לשכר ורחוק להפסד, דהא לא מקבל עליה כלום לוקח... היינו הבעיה במכירת חוב זה היא קבלת האחריות. במידה והמוכר מקבל אחריות על השטר כולו, והלוקח לא יכול לפרוע חובו מהלווה, נמצא שהמוכר קיבל הלואה מהלוקח ומשלם עליה יותר משקיבל, וא"כ זו רבית מדאורייתא [מהרי"ט יו"ד סי' ל"ט, חת"ס ח"ו

חבל נחלתו

במזומן עתה. ואעפ"י שהלווה משלם לעצמו כביכול, הדבר מותר מפני שנעשה במכירה. ונראה שהמחאה שלו עצמו אין ראוי למכור, (היינו שיתן המחאה דחויה על מאה

וימכרנה לאחר בתשעים במזומן), שאע"פ שהוא עושה זאת בדרך מכירה, למעשה זאת הלואה ברבית נברית יהודה פט"ו הע' ל"ה, וחכמ"א כלל קמ"ג ס"ח ונקט שזוהי רבית קצוצה].

סימן ל

רבית מוסוית

שאלה

ומקבל מיד את מחיר החפץ בתשלום אחד ממשלחו. השליח מקבל בכך הלואה ע"י המשלח שאת תמורתה הוא ישלם בתשלומים.

1) לכאורה, כיון שהוא ישלם לבעל החנות את אותו סכום שקיבל מהמשלח, אין בכך רבית שהרי אינו משלם יותר ממה שקיבל (ואמנם משלם זאת לאחר זמן מה אולם בכך אין הבדל מכל הלואה). אולם צריך לשים לב שהשליח עשה פעולת שליחות עבור המשלח האם אין בכך רבית, כדוגמת המבקש מחבירו: חרוש בשדי ואתן לך הלואה.

2) במצב השני, הוא התחייב לתשלום גבוה יותר ממה שקיבל, לכאורה זו רבית, הרי הוא קיבל הלואה בגובה מסויים, ומחזיר יותר ממה שקיבל בהרוחת זמן.

משלח ביקש משליח שיקנה עבורו חפץ מסויים בתשלומים. המשלח נתן לשליח את כל הסכום בבת אחת.

האם יש בכך רבית?

במידה והוא ישלם בתשלומים מחיר גבוה יותר מהסכום אותו קיבל מהמשלח האם יש בכך רבית?

תשובה

א. ננתח את המקרה ואח"כ נדון עליו (נתייחס לתשלום כאילו כולו בא מיד שליח למשלח).

השליח הוא שלוחו של המשלח לקנות עבורו. עם הגבתו את החפץ, החפץ נקנה למשלח¹. על התשלומים מתחייב השליח,

1. ניתן היה להבין את המקרה אחרת, ששליח קונה לעצמו ומקנה אח"כ למשלחו. במידה והמצב כן, עד הגעת החפץ ליד משלח הוא באחריותו המלאה של שליח. אחריות זו כוללת מקרי אונס, וכן אם היתה התיקרות פתאומית בין קנייתו מהחנות למכירתו למשלח הוא יכול למוכרו במחיר גבוה. וכמובן שאין כאן רבית מפני שיש כאן שתי עיסקאות שונות. במקרה הנוכחי, נראה שאין זה כך. המשלח הוא שסיכם את המחיר עם החנות והשליח נתבקש לעשות טובה כיון שהוא מגיע למקום ויש לו רכב המתאים להובלה – שיביא למשלח את המכשיר הנמכר. לפי ביאור המקרה למעלה צריך לעיין האם שליח הוא שומר חנם או שומר שכר. מחד הוא אינו מקבל תשלום ישיר שהרי את אותו מחיר שהוא שילם עבור הקניה הוא מקבל מהמשלח, מאידך הרוחת הזמן לתשלום יש בה הנאה מסוימת וצ"ע.